

Fenomenologie moderny - Georg Simmel (1858 - 1918)

chybí ucelená koncepce Simmelovy sociologie, psal díla mnohostranných zájmů, jeho sociologické názory jsou roztroušeny, věnoval se dílčím problémům

pojetí sociologie

- inspirace v Kantovi a novokantismu (: rozpracování kategorií „formy“ a „obsahu“ – základní pojmy jeho sociologické koncepce)
- Sociologie nemá být zvláštním předmětem, ale má být ustanovena jako **metoda**,

sociální geometrie

- *Metafora sociální geometrie* - sociologie by měla abstrahovat od konkrétních obsahů, jimiž jsou základní formy sociálního uspořádání naplněny, podobně jako geometrie abstrahuje od konkrétních obsahů, když čistě formálně mapuje uspořádání prostorové

úkolem nového sociologického pohledu je stanovit zákonitosti, konečným cílem sociologické metody je vyčlenit z souhrnného předmětu zvláštní řadu faktorů, jež jsou vlastním předmětem sociologie, tj. **čisté formy zespolečenštění**, poté následuje jejich uspořádání a systematizace, psychologické zdůvodnění a jejich historický popis

Formální sociologie = simmelovská čistá sociologie

2 nejdůležitější pojmy: **pojem formy a pojem obsahu**

v knize Problémy filozofie dějin vykládá dějiny společnosti jako dějiny psychických jevů.

Přitom každý psychický jev zkoumal ve dvou aspektech. Jednak jako psychický akt (**forma**), představující například přání, vzpomínku, nebo tvrzení, jednak jako něco, co se v každém takovém aktu přeje, na co se vzpomíná, co se tvrdí atd. (**obsah**)

forma plní úkoly: 1. tvoří jednotu obsahů, 2. odděluje jednotlivé obsahy od druhých, 3. strukturuje obsahy

obsah v sociologii: „látka“ sociálního vzájemného působení, tj. kulturně historicky podmíněných produktů lidského ducha, individuálních cílů, snah a potřeb

forma v sociologii: nejčastěji se opakující struktury vzájemného působení, charakteristických pro všechny a jakékoliv události a jevy

úkolem formální sociologie není rozdělovat celistvé sociální výtvořiny na dvě části, ale

tematizovat společnost jako mezilidský, interindividuální jev

každá forma zespolečenštění se měla stát objektem historického obsahového popisu

čisté formy zespolečenštění - abstrakce, tj. čisté formy vztahů, osobnostních typů, ... - předmět sociologického bádání - **čistá = formální sociologie** – popis a systematizace čistých forem zespolečenštění, ve vztahu k ostatním spol. vědám jde o metodu, jak k nim přistupovat sociologicky

tedy jinak formy zespolečenštění

Simmel zkoumal, zda existuje něco jako základní společenské formy, neměnné v čase a prostoru, obecné a trvalé formy, ve kterých se různorodé interakce odehrávají. Formy sociální interakce vytvářejí pravou podstatu společnosti.

Esencí všeho sociálního života jsou hravé formy setkávání, které nemají žádný konkrétní cíl (flirtování, nezávazná forma komunikace aj.). Integrují jedince do sociálního celku a obohacují ho kvalitami, jako je uznání a prestiž.

-
- (zabývá se elementárními formami interakce mezi dvěma a pak třemi osobami - ty považuje za čisté formy zespolečenštění)

knih „Sociologie“ – formy se reprodukují, naplňují se příslušným obsahem v různých skupinách a organizacích, které opět mohou být chápány jako formy

Trojčlenná klasifikace sociálních forem, forem zespolečenštění: (sociální procesy, sociální typy a modely vývoje) – 1. **sociální proces jako forma zespolečenštění**, příklad

Móda: – móda předpokládá jak nápodobu, tak individualizaci (člověk řídící se módou se odlišuje od druhých, ale zároveň potvrzuje svou příslušnost k určité vrstvě nebo skupině. Skutečnost, že móda nemůže existovat bez snahy o individualizaci, dokazuje Simmel tím, že v primitivních společnostech, charakterizovaných maximální sociální stejnorodostí, kde chybí úsilí odlišit se od obecné masy, chybí také móda. Nemožnost existence módy tam, kde chybí úsilí o nápodobu, o splynutí s kolektivem, je dokazována tím, že ve společnostech, charakterizovaných rozpadem skupinových norem, móda chybí. (např. Florencie ve 14. stol.). Móda neexistovala, neboť neexistovalo úsilí splývat s kolektivem.)

sociální typ – 2. kategorie sociálních forem, člověk včleněný do určitého vztahu získává určité charakteristické vlastnosti

- sociální typy krystalizují v procesu zespolečenštění
- aby bylo možno uvažovat o sociálním typu, musí být osobnosti, jež k němu přináležejí:
  - o připsány určité charakteristiky jeho sociálním prostředím
  - o jejich chování musí být v souladu tímto sociálním vymezením (očekáváním)
- nejznámějšími portréty z jeho galerie jsou typy cizince, přítele, cynika, prostředníka, chudáse, lakomce, hýřila, aristokrata, kupce světce
- k jejich vymezení používá srovnání s typy příbuznými nebo výrazně odlišnými - dobrodruha například líčí pomocí typů umělce, hráče a dobyvatele

model vývoje – 3. skupina sociálních forem, souvislost rozšiřování skupiny s posilováním individuality, jak se skupina zvětšuje, její členové se čím dál méně podobají

životu nejbližší jsou podle Simmela takové spontánní formy, jako je směna, osobní náklonnost, nápodoba, formy spjaté s chováním davu apod. složitější - ekonomické, organizace.

Nejvzdálenější od bezprostředního života jsou formy zespolečenštění, které nejsou myšlenkovou abstrakcí, ale v sociálním životě reálně existujícími herními formami. Tyto formy jsou čisté, neboť obsah, která je kdysi naplňoval zmizel. příklad herních forem - starý režim (tj. polit. forma, která přežila svou dobu a nespokojuje požadavky individuí, která v ní žijí), dále „věda pro vědu“ (tj. vědění odtržené od potřeb lidstva, jež přestává být zbraní v boji o život), „umění pro umění“...

volné sdružování = sdružování pro sdružování = herní forma zespolečenštění (sdružování realizované bez jakýchkoli konkrétních cílů, kromě jednoho, a to radovat se ze sdružování) Je to sdružování rovných. Prostředkem, který tuto rovnost zajišťuje, je takt. Takt je herní forma soc. norem.

V S. pojetí jde tedy znovu o

- *metodologický nominalismus* —společnost je jménem pro množinu interagujících individuí.
- sociologie se ptá, co se děje s lidmi a podle jakých pravidel se chovají, a to nikoliv když odhalují svou individuální existenci v její totalitě, ale když utvářejí skupiny a jsou determinováni svou skupinovou existencí prostřednictvím interakce.

- cílem sociologie je studium forem sociální interakce.

Sociální život ale nelze redukovat na jeho formální moment, tj. na „gramatiku“ forem zespolečenštění. Rozšíření formální sociologie o filozofickou sociologii (poznávací, filozofická orientace).

Filozofická sociologie. Koncepce porozumění

otázka předpokladů poznání

Teorie historického porozumění (dílo „Problémy filozofie dějin“) – což je filozofická metodologie poznání, aplikace obecně vědeckých metod (indukce, typologizace) při sociologické analýze. Porozumění je metoda sociálního poznání.

1. stupeň poznání: porozumění „objektivnímu“ jednání, stejné psychické procesy vyvolají u interpreta tutéž reakci jako u jednajícího

2. stupeň porozumění motivům a pocitům jednajícího

(racionálnost spojení motivů a činností), výsledkem porozumění bude odhalení smyslu jednání, logika souvislosti jednání s lidskými představami, potřebami a zájmy

Dle Simmela měla být teorie porozumění nástrojem reflexe, zdůrazňovala úlohu subjektivních složek poznání v sociálních vědách, úlohu badatele.

Porozumění je sjednocujícím článkem mezi čistou sociologií a mezi sociální filozofií, umožňovala začlenit do procesu sociálního zkoumání hodnotový zájem.

*****

Základní Simmelovy pojmy a koncepce

Filosofie Simmela – monistické pojetí světa, jehož původní jednota byla ztracena, jakmile abstrakce umožňující odstup vedla k rozštěpení reality na jednající a poznávající subjekt a na objekt, který je předmětem těchto aktivit. Třetí sférou je oblast hodnot, která se vynořuje z této roztržky jako důsledek touhy subjektu přivlastnit si něco z toho, co ztrátou původní jednoty pozbyl.

Sociologicky: Individuum se rodí aktem oddělení od zbytku světa, s nímž původně splývalo. **povaha modernity**

- moderní individuum vzniká postupným vymaňováním se z dosahu tradiční skupiny, která jej původně zcela pohlcovala
- moderní realita jako roztržka mezi jedincem a společností, která se snaží být překonána určitou formou zprostředkování
- postoj moderního individua je dvojnásobný: na jedné straně si chce udržet od zbytku světa odstup (touha po nezávislosti a autonomii), současně je pak k němu přitahováno (sociabilita a touha po přítomnosti druhých)
- člověk je součástí společnosti a současně stojí proti ní - dialektický vztah mezi individuem a společností .

Autonomie a zároveň sociabilita. Veškerá Simmelova sociologie je popisem této roztržky.

Sociální filozofie a sociologie kultury

základem Simmelovy sociálně filozofické koncepce byly ideje vývoje společnosti jako funkcionální diferenciaci. S početným růstem skupiny se rozšiřují přípustné hranice identifikace jejích členů, čímž se otevírá možnost modifikace individualit a zvětšuje se individuální svoboda. Růst počtu individuí ve skupině, doprovázený diferenciací jejích prvků, rodí rozumovou schopnost asociací. Tak vzniká **intelekt**, schopnost uvědomění.

Peníze, stejně jako intelekt se vyvíjejí paralelně s růstem svobody a s narůstající individualizací členů soc. skupin díky dělbě práce.

dějiny společnosti = dějiny rostoucí **intelektualizace** (racionalizace) soc. života a dějiny prohlubujícího se vlivu **principu peněžního hospodářství** (konstituování soudobého kapitalismu),

Moderní člověk se podle Simmela stává vězněm svých marných pokusů o zprostředkování ⇒
⇒ **sociální diferenciaci**

= v ní probíhá specializace jednotlivců na určité úkony v rámci skupiny nebo specializace skupin v rámci určité společnosti. Vztah mezi diferenciací a procesem individualizace – charakteristický pro moderní společnost.

Moderní společnost: skupiny se rozšiřují – roste prostor pro svobodu jednotlivců. Smýšlí se ale dřívější osobitost skupin, individuality jedinců se od sebe liší čím dál méně. **Moderní proces individualizace je provázen nivelizací životních podmínek.**

Moderní člověk patří do mnoha skupin, do každé však pouze částí své osobnosti. Každý člověk v moderní společnosti má svoji vlastní sociální osobnost. „Z individuí vzniká společnost, ze společnosti vzniká individuum.“

Individualizace:

- 1) osvobození z výrazně úzkého okruhu malé skupiny, která dodává bezpečí, ale omezuje počet voleb
- 2) základ pro navazování kontaktů se stále vzdálenějšími lidmi, základ pro prosazování globální orientace

Sociologický rozměr peněz – fenomén peněz

Diferenciaci společnosti a individualizace jejích členů vyžaduje prostředek k tomu, aby fungovala jako jednotný a komplexně propojený celek. Simmela zajímají mechanismy zprostředkování mezi individuí a společnostmi. Symbolem jsou peníze.

Společnost existuje na principu interakcí. Aby mohly stále bezproblémově probíhat, musí existovat společenský základ všech vztahů, na co se dají interakce vztáhnout.

Simmel vidí tuto entitu v kategorii hodnoty, toho, co je vnímáno jako významné a žádoucí. Většina interakcí může být chápána jako směna.

- peníze jsou pro Simmela nejvýstižnějším vyjádřením zprostředkování vztahů mezi stále více rozrůzněnými jednotlivci a stále diferencovanější společností
- naprostá většina mezilidských interakcí může být chápána jako směna - v případě konverzace se směňují informace, v případě lásky city, v případě hry zábava

peníze jsou technickým prostředkem umožňujícím samotný průběh směn, představují typicky sociologickou kategorii, protože v případě jejich omezení na individuum by ztratily smysl. Jsou formou společenských vztahů, silně koncentrovanou.

- Peníze jsou příkladem toho, jak se reprodukuje formy mezilidských styků.

vznikly a reprodukuje se jen skrze probíhající mezilidské interakce, zároveň dávají těmto interakcím svůj řád, který existuje nad každou nich. Peníze mají vlastnosti, které se mohou zdát absurdní, vyjadřují ale ve zvlášť čisté podobě řadu z vlastností forem mezilidských interakcí.

- Samy o sobě nemají žádnou hodnotu. Jsou prostředkem k získání jiných hodnot. Jsou ale cennější než to, co za ně mohou koupit, protože umožňují volbu. Mohou je použít ihned, nebo kdykoliv jindy.
- základní vlastností peněz je hluboká ambivalentnost - spousta věcí a vztahů umožňují, zároveň však věci a vztahy silně deformují (- nástroj, který má sloužit ke zprostředkování vztahů mezi člověkem a okolním světem tyto vztahy deformuje, podřizuje to, s čím zachází a toho, kdo s tím zachází. Forma, která měla sloužit ke zprostředkování vztahů mezi člověkem a okolním světem, se mění na svůj vlastní samoučel.)

Symbolem mezilidských vztahů se stává i prostituce. Podstata prostituce a podstata peněz je podle Simmela analogická. „Lhostejnost, s jakou se oddávají jakémukoli novému použití, lehkost, s jakou opouštějí kterýkoli subjekt, neboť vpravdě nejsou spjaty ani s jedním z nich, věčnost, jež je jim jako ryze prostředkům vlastní a jež vylučuje jakékoli srdečné jednání, to vše nutí vést mezi penězi a prostitucí fatální analogii.“

Pouhým svým dotykem ničí peníze rovněž podstatu věcí. „V okamžiku, kdy se k věci začíná přistupovat a kdy se začíná oceňovat z hlediska její peněžní hodnoty, vypadá věc z této kategorie (z kategorie předmětů, které mají vlastní podstatu).

Jinak: Víc a víc věcí se platí penězi, peníze jsou dosažitelné, vystupují jako konstantní pól v toku jevů ⇒ přehlídíme, že i objekty ekonomického styku mají penězi nevyjádřitelné stránky. Hluboká příčina neklidu současnosti – kvalitativní stránka objektů ztrácí vinou peněz svůj psychologický akcent. Pomíjí

se ekonomicky nevyjádřitelný význam věcí. Kvalitativní hodnoty jsou překrývány hodnotami kvantitativními.

Protože většina lidí se po největší část svého života musí zaměřovat na získávání peněz jako na nejbližší cíl svého snažení, vzniká představa, že veškeré štěstí a životní uspokojení je pevně spjato s vlastněním určité sumy. Ty se z prostředku mění v účel. Po dosažení cíle – vlastnictví peněz – se dostavuje nuda a zklamání. „Peníze jsou jen mostem ke konečným hodnotám a na mostě se nedá bydlet.“

- podporují rozvoj individuality - umožňují vstup do velkého množství vztahů, přičemž v každém z nich se stačí angažovat jen částí své osoby. Nevýhoda – rostoucí zaměnitelnost partnerů, z toho pramenící lhostejnost k nim. Stejně snadno lze zaměňovat věci.

Ambivalentnost (pojem primární pro všechny simmelovy analýzy!!) i ve vztahu mezi penězi a společností. Ekonomický rozměr – peníze usnadňují směnu a její rychlost, urychlují akumulaci hodnot. Rozšiřují síť sociálních vztahů a prodlužují je – každý může směňovat cokoli s kýmkoli. Zároveň reprezentují nejdůležitější sociální pouto důvěry. Bez důvěry cirkulace peněz nemožná, protože peníze samy o sobě nemají hodnotu.

S rozšiřováním dosažitelných tužeb a realizovatelných možností roste soubor prostředků, které jsou k tomu technicky nezbytné. Servisní celek k realizaci naší svobody nakonec tvoří neobyčejně komplexní a nepřehledný systém. Začíná být obtížné za těmito prostředky vidět cíle, k jejich dosažení byly vytvořeny.

vývoj kapitalistického peněžního hospodářství probíhá zároveň se získáváním celého komplexu svobod individua. Úplná abstrakce peněz osvobozuje individuum z otroctví konkrétní sociální příslušnosti.

Sociální, ekonomické a politické osvobození.

Individuum v kapitalistické společnosti může překračovat hranice svého předurčení.

Kritikové kapitalistické modernity – osvobození od kolektivní spol. přišlo velice draho – anomie.

Hyper-individualismus – patologie současných západních společností. Přenesení smluvních principů z tržních na všechny lidské vztahy = „**smluvní společnost**“. Smlouvy = právníci ⇒ astronomický vzrůst právních sporů v americké společnosti = společnost smluv.

Hyper-individualismus a společnost smluv jsou plody kapitalismu.

Kulturní protimluv – individuální podnikání požaduje inovace a mobilitu, uvolnění od kolektivních pout X systém oprávnění vytváří nový systém těchto pout – smlouvy, zákony, právníci. Takový systém oprávnění v protikladu vůči svobodě podnikání.

V západních společnostech existují efektivní vyrovnávací síly. Individuální autonomie historicky závisela na jemné rovnováze mezi svobodami odpovědností. Kapitalismus potřebuje instituce, které zajišťují rovnováhu mezi anonymními aspekty individuální autonomie a solidaritou lidských společenství.

Vyrovnávací instituce jsou „zprostředkující struktury“.

K těmto institucím patří především rodina a náboženství.

- Ohrožení těchto podpůrných struktur znamená ohrožení kapitalismu, protože podkopává sociální uspořádání zajišťující existenci podnikajících jedinců.

tragédie kultury

- lidé produkují kulturu, avšak díky své schopnosti reifikovat, objektivovat sociální realitu, začínají sociální a kulturní svět postupně žít svým vlastním životem a ovládat ty, kteří jej vytvořili a dennodenně znovuvytvářejí. (BaL!!!)
- vývoj jako proces prostupného posilování a autonomizace *objektivní kultury*, která si podmaňuje tvořivou sílu života a jedince (*subjektivní kultura*).
- život, je odkázán na to, aby se projevoval ve formách, které jej současně omezují a deformují jeho vitální projevy → *tragédie kultury*

fenomén velkoměsta

- ve velkoměstě dochází k ustavičnému střetu individualismu (vůle zachovat si autonomii) a tlaku systémových požadavků, což je podle Simmela nejhlubší problém moderního života

- právě v rámci velkoměsta působí nejkonzentrovaneji prostředí peněžní ekonomiky, útočí nekonečné množství podnětů

nahrazení vztahů založených na citu chladným kalkulem. Odlidštěný prostor.

Nutnost pečlivě koordinovat obrovské množství osob, aby se nezhroutila komplexní struktura.

- Faktory, které vše koordinují, jsou vysoce neosobní. Zároveň ale produkují vysoce osobní subjektivitu –
- každý člověk si od dětství vyvíjí strategii jak přemíře impulsů čelit - výsledkem je lhostejný postoj; tento chlad však Simmel nehodnotí (na rozdíl od Tönniese) negativně - rezervovaný postoj je funkční, ochrana proti psychickému vyčerpání. to co vypadá jako naprosté odloučení jeden od druhého, je jen zvláštní formou socializace

Čím jsou formy lidského soužití obecnější a abstraktnější, tím více to podporuje individualismus.

- ve velkoměstě lidé nebojují o obživu s přírodou, ale mezi sebou, což podporuje dělbu práce a specializaci - další individualizace

fenomén módy

V dějinách dualita mezi splynutím ve skupině a odlišením od ní. V biologické rovině jako protiklad mezi dědičností a variabilitou. První je potom nositelkou obecného, jednoty, stejnosti, druhá je zdrojem nestálosti, rozmanitosti prvků, neklidného vývoje individuálního životního obsahu.

- móda se zakládá na obecné psychologické tendenci k napodobení, dává individuu jistotu, že ve svém jednání nestojí osamoceno

Tam, kde napodobujeme, přesunujeme ze sebe na druhého odpovědnost za dané jednání.

Napodobení osvobozuje od volby, vede k tomu, že se jeví pouze jako výtvar skupiny.

Napodobení odpovídá jedné ze základních tendencí lidské bytosti, která se uspokojuje roztavením jedinečného v obecnost.

Móda je napodobením nějakého daného vzoru, a uspokojuje tím potřebu určité sociální opory. Přivádí jedince na cestu, po které krácejí všichni, poskytuje obecný základ. Neméně však uspokojuje potřebu rozdílnosti, tendenci k diferenciaci, změně, sebeodlišení.

- Móda je zvláštní životní formou mezi mnoha formami jinými, jejichž prostřednictvím se tendence k sociálnímu vyrovnání spojuje v rámci jednotného jednání s tendencí k individuální odlišnosti a ke změně.

-

móda je podle Simmela produktem třídního rozdělení - Znamená připojení ke stejně postaveným, jednotu okruhu, který je jí charakterizován, zároveň i uzavření skupiny vůči těm, kdo stojí níže a určení těch, kteří ke skupině nepatří. ... předměty módy jsou jakožto vnějškové prvky života obzvláště dobře dostupné za pouhou sumu peněz, proto se u nich rovnosti s vyšší třídou dá dosáhnout snadněji než ve všech oblastech, které si vyžadují individuálního, penězi nedosažitelného osvědčení. ... Móda se rozšířila, když se jí ujala střední třída, společně s jejím rozvojem. Čím rychleji se mění móda, tím lacinějšími se musí stávat věci, a čím lacinějšími se věci stanou, tím rychlejší bude střídání módy.

- ...tažena je stavy vyššími, které tu kterou módu zavrhnou ve chvíli, kdy si ji osvojí třídy nižší
- dříve trvalá a pochybností zbavená přesvědčení dnes stále více ztrácejí svoji moc - tím více prostoru získávají v životě pomíjivé prvky - a proto tak proměnlivá móda

vliv: od

20., 30. léta 20. stol. úspěch v USA, zájem o jednotlivé sociologické koncepce (sociologie města, dynamika lidských skupin atd.)

poválečné období: Simmel objeven jako předchůdce symbolického interakcionismu

F. Tennebruck – Simmel jako zakladatel strukturálně funkcionálního přístupu, souhrn forem zespolečenštění vykládán jako souhrn struktur rolí, dynamický aspekt simmelovského pojmu zespolečenštění

Simmelovy práce zdrojem klasických vzorů zkoumání teorie role, dynamiky sociálních skupin, sociologie moci, konfliktu atd.

Thorstein Veblen (1857–1929)

institucionální ekonomie

- odmítnutí nadčasově platných ekonomických zákonů ve prospěch výkladu ekonomického dění v konkrétním historickém a sociálním kontextu → položení základů *institucionální ekonomie*
- odmítnutí hédonistické a utilitaristické premisy klasické ekonomie v podobě snahy odvodit ekonomické chování z vrozených lidských sklonů k rozkoši, uspokojení a užitku.
- kategorie klasické ekonomie lze aplikovat jen na omezenou historickou situaci a omezený dobový kontext.
- základní omyl klasické ekonomie spočívá v tom, že hledá míru podobnosti aktuálního stavu hospodářského života s ideální podobou ideálně fungující rovnovážné ekonomiky (předpoklady přirozeného řádu a „homo economicus“).
- ekonomický život neprobíhá individuálně, v sociálním vakuu, ale ve společnosti a společensky.
- základní komponentou sociálního života jsou *sociální instituce* - tvoří rámec, podmínku i důsledek ekonomických aktivit
- *instituce* = soubor obyčejů, zvyků a návyků, myšlenkových stereotypů a způsobů a metod jednání a činností, jež byly sankcionovány dlouhodobou praxí a všeobecně uznány v dané sociální skupině.
- ekonomický a sociální život je střídáním, střetem, vznikáním a zanikáním, konfliktem a vzájemným ovlivňováním sociálních institucí

koncept kulturní mezery

Ø Sociální instituce jsou relativně stabilní, avšak proměnlivé a jejich evoluce závisí především na vývoji *technologie* a *techniky (industrial arts)* → technologický determinismus.

ØØ Koncept *kulturní mezery* - zaostávání institucionální struktury za požadavky a potřebami techniky a technologie (později explicitně v rámci teorie kulturní mezery - *cultural lag* - u W. Ogburna).

ØØ Konflikt mezi sférou technologie a techniky a komplexem sociálních institucí je hlavním evolučním hybatelem.

konflikt tříd

- podobně jako Marx užívá Veblen model sociální stratifikace skládající se ze 2 základních tříd: *obchodnická* a *průmyslová*.
- Veblenův model ovšem není založen na vlastnictví výrobních prostředků (Marx), ale na *výši bohatství* a *moci kontrolovat druhé*.
- *průmyslová* třída žije *prací*, zatímco *obchodnická* žije z *práce*.
- svět moderního kapitalismu se vyznačuje konfliktem mezi *světem průmyslu* a *světem podnikání (obchodu)*; v obou oblastech fungují odlišné motivy, normy a cíle jednání, odlišné regulativy, vzorce jednání a styly života.

zahálčivá třída (Teorie zahálčivé třídy (The Theory of the Leisure Class, 1899) se stala jednou z nejčtenějších vědeckých knih během posledních sto let)

- třída, která může nepracovat a dokonce demonstrativně nepracuje

Zahálčivá třída souvisí s druhým z těchto světů (svět podnikání, obchodu) její vznik je spjat s vymožením se instituce **vlastnictví**.

- kapitál osamostatněný ve své vlastnické funkci produkuje parazitní, zbytečnou třídu, která neplní žádné rozumné sociální funkce, je třídou neproduktivní, třídou, která nevytváří žádné hodnoty. svázanou s kapitálem jako vlastnictvím - **zahálčivá třída (leisure class)**

- situace rozvinutého kapitalismu produkuje třídu, která nemusí pracovat, což se odráží na jejím specifickém životním stylu - *okázalá spotřeba, okázalá zahálka*

okázalá spotřeba

představuje demonstrativní plýtvání materiálními statky, které má dokládat bohatství dané osoby.

- potřeba *sebeúcty* realizována prostřednictvím uznávání (projevu úcty) ze strany druhých
- spotřeba plní latentní funkci (Merton) demonstrace sociálního statusu.

okázala zahálka

- demonstrativní nicnedělání, rozumí se tím neproduktivní využívání času, které plní podobnou funkci jako okázalá spotřeba.
- vrstva osob, která může nepracovat a dokonce demonstrativně nepracuje

Tzv. **Veblenův paradox** zpochybňuje východiska klasické ekonomie a poukazuje na to, že spotřeba se často váže na fakt, že jiní mají nebo nemají určité věci, tj. hybnou silou spotřeby není potřeba o sobě, ale potřeba vyrovnat se druhým.

Psychologické teorie:

vymezení pojmu *psychologismus*, *psychol. redukcionismus*

- psychologismus = obecná tendence psychologicky objasnit nejrůznější společenské jevy.
- psychologická sociologie nebyla jednotná; jediným jejím společným rysem byla snaha redukovat sociální na psychologické.
- tato snaha byla u různých autorů vyjádřena různě, stejně tak různé byly i typy psychologie, na něž se odvolávali.

(((analýza davu u LeBona

- v moderní době vstupuje evropská společnost do nového období svého vývoje - „éry davů“ - , kdy je rozumový kritický princip, ztělesněný v jedinci, potlačován iracionálním masovým vědomím
- dav eliminuje individuální rozumové odlišnosti, převládají v něm sentimenty, jež jsou směřovány jediným směrem, a opírá se o autoritu vůdce
- dav propůjčuje svým členům pocit síly, takže se lidé nechávají vést instinkty, které by se jinak každý z nich snažil potlačit; lidé se tak v davu sníží k chování, jehož by se jinak nedopustili, nebo se naopak vypnou k obětem, jež by nikdy neučinili
- jedinec ztrácí v davu vlastní Já a podléhá sugesci, vrací se civilizačně nazpět a stává se barborem))))

Psychologismus v sociálním myšlení

Sociologický systém Vilfreda Pareta (1848-1923)

(((Sociologie - syntéza práva, pol. ekonomie, polit. dějin a dějin nábož., jejímž cílem je zkoumat lidskou společnost jako celek.

logickoexperimentální metoda - empiricky zdůvodněné popisné soudy a při přechodu od pozorování k zobecnění přísně dodržovat logická pravidla. Protože etické a vůbec hodnotové prvky v teorii vedou podle Pareta vždy ke zkreslení a k falzifikaci faktů, je třeba je odstranit.))

Proti pojmu podstata a nutnost (archaický přežitek).

vědecký zákon - shoda, opakovatelnost událostí, která má pravděpodobnostní charakter a neobsahuje moment nutnosti. V Paretově pojetí postrádá zákon rovněž univerzální charakter a působí pouze v daném místě a čase.

zákon má hypotetický a pravděpodobnostní charakter. je závislý na hledisku pozorovatele funkcionalistické pojetí pravdy - pravdivé je vše, co existuje, ale pojem pravdivosti vylučoval, zpochybnil pojem kauzality (vztah, který nelze pozorovat)

příčinná souvislost nahrazena **funkční souvislostí**

Společnost jako systém, který je ve stavu postupně narušované a obnovované rovnováhy
model rovnováhy: změny v jedné části systému → změny v jiné části → obnovení rovnováhy

na sociálním jednání se podílejí lidská individua nadaná city. Právě city, podmíněné psychickým založením individuí, jsou hlavní pružinou, která celý systém uvádí do pohybu.

Sociální jednání

- Pareto odmítal, že by veškeré lidské jednání bylo racionální, jak tvrdily ekonomické teorie
- rozlišuje **logické a mimologické jednání**

pojetí sociologie

- úkolem sociologie je analyzovat nejrůznější formy mimologického chování a současně zkoumat četné způsoby, jimiž lidé takové jednání sami před sebou a před druhými racionalizují a vydávají za logické.
- sociologie má dané projevy lidského zkoumání *pouze nezúčastněně zkoumat*; nemá žádné prostředky ani motivaci přispět k šíření jednání logického a k odstraňování četných sebeklamů, jichž se lidé dopouštějí.

- k pochopení této teorie rozlišuje Pareto vztah mezi prostředkem a cílem na:
  - objektivní - dán reálným vztahem příčiny a účinku, který existuje nezávisle na úmyslech jednajících
  - subjektivní - dán tím, jak se relace mezi prostředkem a cílem jeví samotným aktérům
- lidské jednání pak rozděluje do dvou kategorií:
  - logické
    - jednající předem promýšlí adekvátní prostředky k dosažení stanoveného cíle, tedy záměrně vybírá prostředky, jež umožní cíle skutečně dosáhnout,
  - taková jednání se řídí *rozumem* a jsou regulována *normami*,
    - prostředek vede k cíli jak objektivně, tak subjektivně -
  - prostředky zde odpovídají cílům

- mimologické – podmíněno zvláštní logikou citů;
  - jednání, v nichž prostředek není s cílem propojen
  - čtyři typy
    - a) provozováno bezmyšlenkovitě - zdvořilostní projevy
    - b) náboženské rituály, jednání magické (pro subjekt se jeví jako vedoucí cíli, ale ve skutečnosti to tak není)
    - c) pudové, reflexivní - přivření ok před smítkem
    - d) vztah mezi prostředkem a cílem existuje, subjektivně je však vnímán jinak, než ve skutečnosti funguje - v podstatě nezamýšlené důsledky lidského jednání

rezidua a derivace

- **motivy** jednání a jeho význam nebývají většinou totožné s tím, co sami aktéři o svém jednání a jeho motivech soudí.
- **rezidua** - tj. to, co v našem myšlení a jednání zůstává, odečteme-li jeho logickou složku - jsou pozorovatelnými *manifestacemi* sentimentů, jež jsou hluboko ukryty v lidské povaze a zůstávají vědě nepřístupny. základem citů, emocí, vášní, instinktů, psychických stavů a predispozic
- jsou vrozená, přirozená a z vnějšku neovlivnitelná
- determinují sociální jednání člověka
- ((Rozhodujícím faktorem dynamiky tedy pro Pareta byly emoce – tzn., že tento systém postavil na biologický základ.)) - Psychologický redukcionismus

- odvíjí se od jeho určení emocionální sféry lidské činnosti hlavním článkem sociologického systému

- existuje 6 základních tříd reziduí:

1) kombinační instinkt

(základem všech sociálních změn)

- vnitřní psych. tendence člověka něco hromadit, kombinovat

2. rezidua stálosti agregátů tendence udržovat a uchovávat vazby, které se už jednou vytvořily (konzervativní cit). (evropské dějiny jako konflikt reziduí první a druhé třídy, tj. instinktu změn a konzervatismu, novátorství a zpátečnictví)

3) potřeba manifestace sentimentů jednáním

snaha člověka projevat svoje city ve společenských činnostech a jednáních,

4) rezidua sociability

city sociálnosti

5) integrita individua

city vlastnictví

6) sexuální reziduum

pohlavní instinkt

- člověk má silnou potřebu prezentovat sobě i druhým své jednání jakožto rozumné; za tímto účelem používá různá vysvětlení - **derivace**.
- slovní roušky, obratná demagogická chytráctví, která dostávají teoretickou formu, aby byl zamaskován nelogický charakter jednání
- mají zakrýt pravé motivy jednání
- jsou „odvozené“ (viz derivace ☺), tzn. že na rozdíl od citů jsou pouze něčím druhotným
- specifičnost člověka je v tom, jak dokáže využívat rozum pro maskování svých nelogických jednání
- „na rozdíl od zvířete je člověk schopen myslet, a proto zakrývá své city a instinkty“

- derivace nejsou projevem logiky a racionální úvahy, ale jsou odvozeny ze skrytých sentimentů.

- jedno a totéž reziduum může být vyjádřeno v různých derivacích.

- lze rozlišit 4 třídy derivací podle způsobu, jakým se snaží zahalit pravdu:

1) *kategorická tvrzení*

axiómy, dogmata

2) *výroky podepřené autoritou*

3) *výroky podepřené souhlasem s nějakým obecným principem*

apelace na všeobecně přijaté principy a city

4) *nejasné a klamavé slovní důkazy*

- tzv. logická sofismata
- zpravidla používaný řečníky
- tyto derivace vysoce hodnoceny v soudních řízeních nebo v politice

- snažil se o vysvětlení podstaty, zvláštnosti a sociální funkce ideologie v současném světě (žil v době, kdy se do popředí dostává marxismus, proto viděl, jakou může mít ideologie moc)

Ideologie podle Pareta

- označil je slovem **DERIVACE**

derivace jsou proti pravdě, Pareto zdůrazňoval, že jejich logická neprůkaznost vůbec nezmenšuje jejich sociální význam, jejich hodnotu pro celou společnost i pro jednotlivé jednající osoby

mobilizující síla ideologie, velký soc. význam

ideologie se mění pouze formálně, nahrazuje jeden systém argumentace jiným, jedny slovní formulace jinými, pružnějšími a vytříbenějšími

koloběh elit

- „ti, kdo mluví o rovnosti, činí tak proto, aby odstranili nerovnosti, které je poškozují, a nastolili nerovnosti, které je zvýhodní“
- podstatným prvkem systému je *sociální heterogenita*, která je dána psychologickou nerovností lidí
- heterogenní společnost Pareto znázorňuje tvarem **pyramidy**, na jejímž vrcholu je **elita**
- kritika socialistických systémů - ve společnosti bude vždy existovat rozdělení na vládnoucí a ovládané - přirozená nerovnost
- nutnost rozdělení na elitu a zbytek společnosti se odvíjí od nerovné distribuce inteligence, schopností i reziduí mezi členy společnosti.

ELITA

- je to vybraná část obyvatelstva, která se do určité míry dokáže osvobodit od svých emocí, věr a předsudků
- vysoký stupeň sebeovládání, prozíravosti a umění využívat slabosti jiných
- opakem elity je masa, která svým emocím a předsudkům podléhá
- podle Pareta musí mít především schopnost přesvědčovat ostatní a v pravý čas použít sílu (tyto dva typy vlády se vzájemně vylučují)
- vzestup a pád vládnoucích elit si vysvětlují vylučujícím se charakterem obou typů vládnutí (souhlas a síla)
- mechanismus *koloběhu elit* - stará elita se po čase uzavře sama do sebe, a proto je nahrazena elitou novou; tento proces se v budoucnu opět opakuje. Cykly vzestupu a pádu elit jsou nevyhnutelné a nutné.
- (Probíhá-li cirkulace elit příliš pomalu, hromadí se ve vyšších vrstvách prvky zosobňující bezmocnost, demoralizaci a úpadek a v nižších třídách se hromadí individua, jež svými přednostmi převyšují vyšší třídy, nastává epocha revoluce, jejíž smysl podle Pareta spočívá v obnově složení vládnoucí elity, v doplnění psychických sil nutných k řízení, a tím v restauraci společenské rovnováhy)

Ke koloběhu dochází kvůli střídajícím se reziduím první a druhé třídy

- dva typy vládců
- vládcové s převládajícím kombinačním reziduem = *lišky* (v oblasti hospodářské a finanční – spekulanti) (lstivost, záludnost)
- vládcové s převládajícím reziduem stálosti agregátů = *lvi* (rentiéři) autoritářství, násilí (houževnatost, síla, odvaha)

KRITIKA – jeho teorie není založena na analýze reálných masových společenských sil.

- Pareto ve svých teoriích nebere v potaz historické souvislosti a jejich vliv na dané jevy

(VLIV strukt. Funkc, psych. Nevědomí, teorie elit, ideologie)